

BIBLIOTEKS BLADET

NUMRET OM AI

Teknologin tränger sig på

*Den skrämmer, väcker hopp
och ställer gammal kunskap
om källkritik på ända.*

Främja. Förmedla. Förnya.

Upptäck höstens nya böcker från BTJ Förlag – spännande titlar för den som vill främja läsning, intresset för bildning och bidra till kunskapsförmedling.

Pojkars läsande och lärande
av Anne-Marie Körling

"Med beprövad erfarenhet visar hon med exempel hur det faktiskt går att göra läsning attraktivt..."

- BJÖRN KOHLSTRÖM,
JÖNKÖPINGS-POSTEN

Ute nu!

Nå ut och engagera!
av Malin Utter

Hur når bibliotek bäst ut till sina besökare? Och på vilket sätt kan sociala medier och mer traditionella kanaler användas tillsammans i marknadsföringen?

Utg: 23 november

Dewey och de svenska biblioteken
av Joacim Hansson

Vad är Dewey-systemet för ett klassifikationssystem? Och varför har de svenska biblioteken tvekat att arbeta med Dewey-systemet när andra länders bibliotek använt det?

Utg: 5 december

Upptäck och beställ våra produkter på
butik.btj.se

6
FÖRORD /
NUMRET OM AI.

8
KÄLLKRITIKEN RÄCKER
INTE.

20
INTE SJÄLVKLART ATT
AVSLÖJA AI-BILDER.

22
ENKÄT: LÅG KÄLLKRITISK
BEREDSKAP.

24
INTERVJU: ANDREW COX.

30
MER DESINFORMATION.

36
TAR ROBOTARNA ÖVER?

40
ESSÄ: AI FYLLER 60.

48
FRÅN NÄTET: UTVALT FRÅN
BIBLIOTEKSBLADET.SE.

50
SISTA ORDET: HELENE
ÖBERG OM ATT FÖRSTÅ
TEKNOLOGINS KRAFT.

Chefredaktör & ansvarig utgivare
Thord Eriksson
thord@biblioteksbladet.se

Art Director
Christian Williamsson [A4]

Webb/reporter
Annika Clemens
annika.clemens@biblioteksbladet.se

Medarbetare i detta nummer
Tim Andersson, Carin Crona Fock, Lars Ilshammar,
Matilda Nilsson, Annika Nordenskiöld, Martin
Röshammar, Helene Öberg.

Omslag: Annika Nordenskiöld

Prenumeration på BBL
För medlemmar i föreningen ingår BBL
i medlemsavgiften. 350 kr för enskild medlem
(heltidsstuderande och pensionärer 175 kr).
Övriga (inom Sverige) betalar 550 kr
(utom Sverige 700 kr).

Tryck
Norra Skåne Offset, Hässleholm
ISSN: 1651-5447

Produktion
A4 Text & Form AB producerar Biblioteksbladet/
Biblioteksbladet.se för Svensk biblioteks-förening.
Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och
redigera manus. För obeställt material ansvaras ej.

Annonskontakt
Victoria Pettersson
victoria.pettersson@mediakraft.se
0735-11 81 79

Tim Hultman
tim.hultman@mediakraft.se
0700-62 61 92

Moms utgår ej.

Biblioteksbladet är TS-kontrollerad.

www.biblioteksbladet.se

MEDVERKAR I NR 4/2023

»Jag trodde aldrig att jag skulle få uppleva en ny konstform i mitt liv«

AI-konstnären Annika Nordenskiöld har skapat bilderna till det här numret av Biblioteksbladet.

HON HAR FRÄMST ägnat sig åt måleri och skulptur men tidigt förra året började hon experimentera med AI.

I höstas kom hennes uppmärksammade bok *From Nothing* (Bokförlaget Max Ström) där bland annat bilden *Twin sisters in love* ingår (se ovan) som har belönats med världens – som det beskrivits – första pris för AI-genererat foto vid en festival i Australien.

”... tangerar konsthistoriska och kulturella referenser och undergräver subtilt den dokumentära fotografi-

Boken *From Nothing*.

genren”, skrev juryn i sin motivering.

– Jag trodde aldrig att jag skulle få uppleva en ny konstform i mitt liv. Det här känns verkligen som att ha fått något helt nytt i händerna.

Att jobba med AI-verktyget

Midjourney – som hon styr genom att skriva textkommandon, prompter – beskriver hon som att visualisera hur det ser ut i hennes hjärna.

– Alla drömmar, allt jag har varit med om som liten som det inte finns bild på, det kan jag plötsligt iscensätta, och det är en helt otrolig känsla.

Hon säger att hon kan dela oron som AI väcker, men hon beskriver sin egen roll i sammanhanget som ett slags ljuset väktare.

–Jag försöker få fram bilder som känns och som har någon sorts mänsklig närvaro, så jag är en kontrast till all skräck och allt mörker. Det är det jag kan bidra med i den här utvecklingen: att visa att det går att göra bilder som är varma, innerliga, informativa, roliga och kreativa.

Vi kräver:

**Mer resurser till biblioteken
och högre löner**

Tryggare arbetsmiljö

**Att förslaget om
anmälningsplikt skrotas**

Tack vare bibliotekariernas engagemang skapas berättelser lika stora som litteraturen i hyllorna. Ett bibliotek finns till för alla och i mitten står bibliotekarien redo att visa nya världar, tanke-
mönster och läsupplevelser. Trots små resurser

bidrar bibliotekarierna till stora upplevelser för så många. Vi på yrkesfacket DIK arbetar för högre löner, en tryggare arbetsmiljö och ökade resurser. Bli medlem idag – så att fler berättelser får ett lyckligt slut. Läs mer och bli medlem på dik.se

AI.
Omfamna,
bemästra och
använd.

Det finns ett före och ett efter 30 november 2022. Det var då ChatGPT släpptes för fri användning och AI gick från att vara ett framtidsbegrepp till något som alla kunde skaffa direkt erfarenhet av.

Min egen uppfattning om chatboten fick tidigt en törn när jag bad den skriva en text om mig själv (genant, men så var det). Jag önskar verkligen att jag hade fått alla de litterära priser som jag enligt texten belönats med, men ChatGPT hade hallucinerat – ett med tiden välbekant drag som inte hindrar att tjänsten under det senaste året har använts av tre av tio svenskar.

Parallellt med denna snabba tillströmning finns det en utbredd rädsla för AI. Inte minst hänger det nog ihop med det öppna brev som den svenska forskaren Max Tegmark och några tusen andra auktoriteter skrev i början av året. De varnade för AI som ett existentiellt hot och uppmanade bland annat till tydliga regleringar.

Men den skräckteknologi de syftade på, *artificell generell intelligens*, AGI, är avancerad på en helt annan nivå än ChatGPT och existerar inte i praktiken. Den största skada AGI än så länge tycks kunna orsaka verkar vara det höga tonläget och dess följder – i reportaget på sidorna 8–18 pekar forskaren Jutta Haider på att det kan leda till ett auktoritärt samhälle.

EN FARA AV annat slag är förstas att chatbotar drar undan mattan för fotografer, illustratörer, författare och journalister. Tankarna på det spädde länge på min egen AI-motvilja, men så i höstas fick jag syn på boken *From Nothing* med Annika Nordenskiölds ”promptografier”: laddade, obehag-

liga och ibland skrämmande motiv uppkomna ur konstnärens förmåga att visualisera sina fantasier via de textkommanden som AI omvandlar till bilder. Det går inte att avfärda resultatet som själlöst pynt, jag hävdar bestämt att det är konst.

Kanske förfäras någon över att Annika Nordenskiöld också har fått bilda hela det här numret av Biblioteksbladet. Skulle vi även låta en författare eller journalist skriva tidningen via en chatbot?

Svaret är nej, men jag ändrar mig kanske om någon lyckas instruera en AI att skriva texter som berör på samma sätt som Annika Nordenskiölds bilder. För en insikt som löper genom flera artiklar i det här numret tänker jag vårda: det finns

inget att vinna på att vara rädd för tekniken. Det är bättre att omfamna, bemästra och använda den.

TILL SIST: Biblioteksbladet belönades nyligen med två guldmedaljer vid utdelningen av Publishingpriset. Den ena medaljen kom i kategorin ”medlemstidningar yrke” för en ”seriös och engagerande tidning, med vågad layout, god typografi och suggestiva illustrationer”. Den andra i kategorin ”digital publikation” för den engelska editionen av förra årets temanummer om Ifla.

A stylized, handwritten signature in black ink, appearing to read 'Thord Eriksson'.

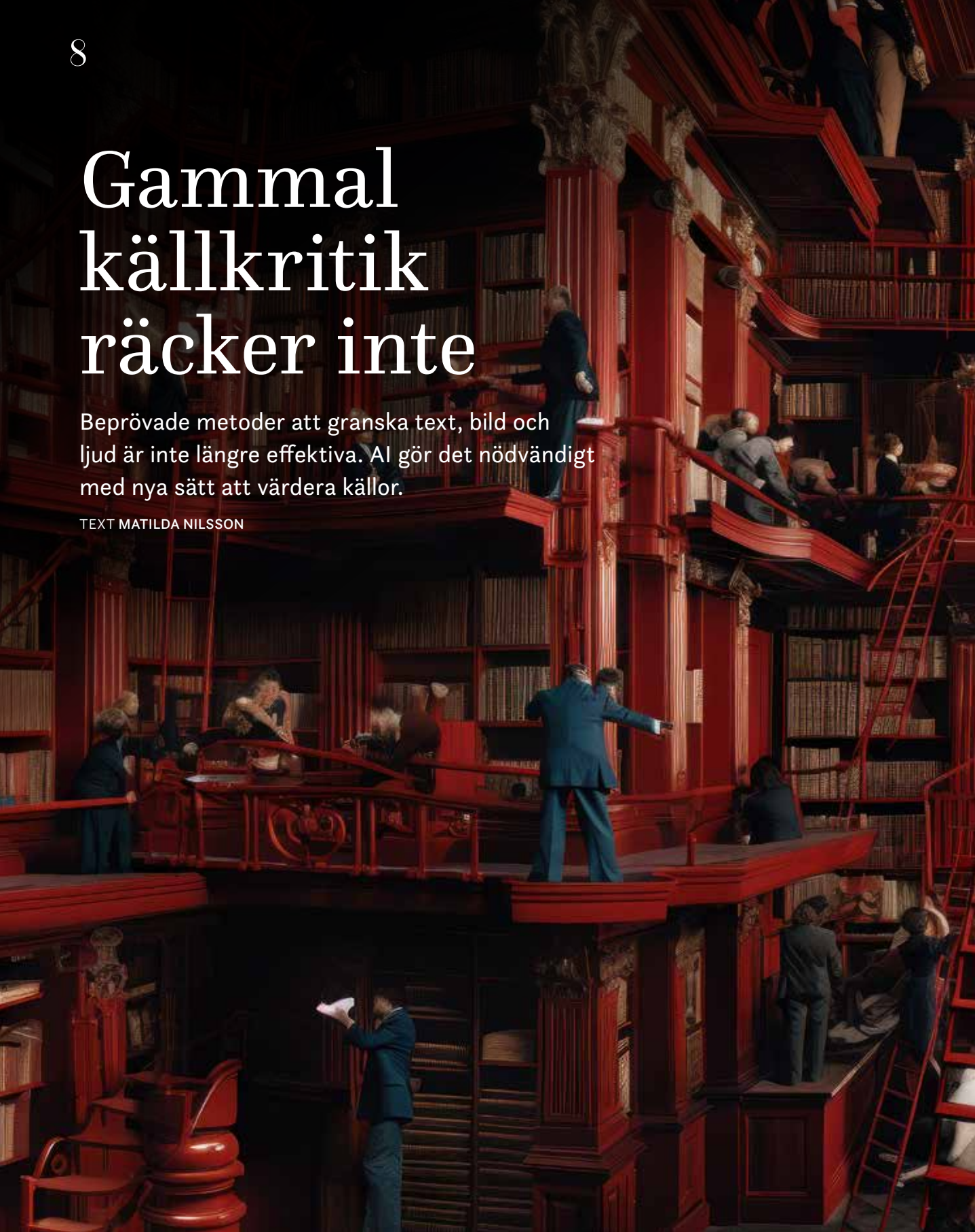

Thord Eriksson | Chefredaktör och ansvarig utgivare

Gammal källkritik räcker inte

Beprövade metoder att granska text, bild och ljud är inte längre effektiva. AI gör det nödvändigt med nya sätt att värdera källor.

TEXT MATILDA NILSSON

D

et var för ett år sedan som ChatGPT tog världen med storm. Bara två månader efter lanseringen hade AI-chatboten över 100 miljoner användare. Den kraftfulla tekniken fanns plötsligt lättåtkomlig för vem som helst. Bara att logga in, ställa en fråga och få ett rimligt svar. Men

tekniken bakom modellen är allt annat än rak och enkel – och det är en orsak till att det är så svårt att kritiskt källgranska AI-genererat material.

– För att verkligen förstå stora språkmodeller som ChatGPT måste man förstå att de inte alls fungerar på samma sätt som sökmotorer eller bibliotekskataloger. ChatGPT producerar ett svar utifrån språkliga mönster som baseras på enorma mängder text, säger Olof Sundin, professor vid Lunds universitet.

AI-SPRÅKMODELLER som ChatGPT bygger på en självlärande teknik, och skapar sina textsvar ur vad som är mest sannolikt utifrån vad AI-tjänsten redan lärt sig från tidigare interaktioner och all inmatad data.

»Det går inte längre att bedriva källkritik på ett vanligt sätt.«

Olof Sundin, Lunds universitet

Med hjälp av de instruktioner som användaren ger kan ChatGPT leverera en text från en viss genre, med en specifik målgrupp, syfte och tonalitet. Men om innehållet i prosan är sant eller falskt tar tjänsten inte ansvar för. AI-språktjänster kan hallucinera, det vill säga, hitta på fakta – och ChatGPT har blivit känd för att till och med hallucinera ihop källor. Tidningen The Guardian har till exempel berättat om påhittade källhänvisningar till deras sajt.

– Den allra största utmaningen med ChatGPT är att det resultat som tjänsten levererar inte har några källor, så det går inte längre att bedriva källkritik på ett vanligt sätt, säger Olof Sundin.

DET VAR NÄR studenter började använda sig av ChatGPT som debatten väcktes inom akademien om fusk och källmaterial kopplat till generativ AI. Därefter har flera av de nya AI-tjänsterna fått kritik – och blivit stämda av konstnärer – för att strunta i upphovsrättslagstiftningen när de samlar in stora datamängder till kraftfulla AI-verktyg.

Flera mediehus har stoppat den så kallade AI-skrapningen, insamlingen av deras texter och material. Till exempel vill inte Aftonbladet att OpenAI (som äger ChatGPT) samlar in deras artiklar – samtidigt som tidningen använder AI-teknik för att göra sammanfattningar av texter.

Vid sidan av upphovsrättsdebatten behövs en diskussion om den personliga integriteten. Det tycker Karolina Andersdotter som är doktorand i informationsvetenskap vid Åbo Akademi i Finland och tjänstledig universitetsbibliotekarie i Uppsala.

– De stora datamängderna som AI-modellerna utgår ifrån kommer ju från information som människor har delat med sig av, säger Karolina Andersdotter.

Hon menar att det finns en naivitet i Sverige när det kommer till datainsamling, integritet och digitalisering.

– Problemet är ju att de stora AI-tjänsterna ägs av företag. Det finns ingen öppen AI. Om det fanns en AI motsvarande bibliotekstjänsten Open Library skulle jag gärna använda det.

FÖR ATT FÅ TILLGÅNG till många AI-tjänster behöver användarna godkänna omfattande samtyckesformulär, men debatten kring AI och personlig integritet har ändå inte tagit fart. Karolina Andersdotter ser detta som ytterligare ett skäl för biblioteken att förmedla kunskap på området.

I augusti i år skrev hon en essä i Biblioteksbladet om vikten av kunskap om AI på biblioteken.

– Biblioteken har en roll i skärningspunkten mellan teknik, samhälle och medborgare. De är knutpunkten där emellan. I synnerhet de som har mindre kunskaper vänder sig dit för att få tag på information, säger Karolina Andersdotter.

Hon betonar att hon inte ser kunskap om AI som en enskild kunnighet inom Mik, medie- och informationskunnighet, utan anser att AI kommer in på alla begreppets underområden: mediekunnighet, bildkunnighet, datakunnighet och så vidare.

– Det går inte att förhålla sig till något medium utan att tänka på att här kan det finnas en AI-tillämpning.

I årets upplaga av Internetstiftelsens rapport *Svenskarna och internet* framgår det att tre av tio svenskar har använt AI-verktyg det senaste året. Samtidigt tror

nästan var tredje svensk att AI kommer att ha en negativ påverkan på framtiden.

"Är det ingen som kommer ihåg Terminator-filmerna?" undrar en person i ett fritextsvar. Bilden av AI som ett existentiellt hot skrämmer många.

– Man blandar ihop så kallad *artificial general intelligence*, AGI, med de vanliga AI-tillämpningarna som vi har i dag, som maskininlärning och sannolikhetsmetoder. På det sättet trappar man upp tonläget i debatten så att hårdare regleringar och lagstiftningar känns helt rimliga, men det är också farligt. Vi kan få ett auktoritärt

Olof Sundin.

► samhälle rätt snabbt om vi går den vägen, kommenterar Jutta Haider, professor i biblioteks- och informationsvetenskap vid Högskolan i Borås. Hon fortsätter:

– Man riskerar också att missa reglering av faktiska problem samtidigt som techjättarnas monopolställning befästs ytterligare.

Hon anser att bibliotekarier spelar en viktig roll för att avmystifiera AI.

– Allmänheten behöver en nyanserad bild av vad AI är och inte är.

DET ÄR LÄTT ATT tro att AI är ett nytt fenomen, men redan på 1950-talet blev det en akademisk gren. Det senaste året är det generativ AI, tjänster som kan generera, skapa innehåll som ljud, bild och text, som har fått stor uppmärksamhet. Inte minst för att det råder oro om att generativ AI kan blåsa upp desinformationskampanjer till en aldrig tidigare skådad skala, med falska konton och oändliga mängder information. Det finns alltså poänger med att hålla isär vilka texter, bilder, filmer och ljudklipp som är AI-genererade och vilka som har en mänsklig upphovsperson. Men det är inte helt enkelt, enligt Carl Heath, senior forskare på forskningsinstitutet Rise och återkommande skribent i Biblioteksbladet – och det blir bara svårare.

Redan i mars kom en amerikansk forskargrupp fram till att det behövs en ”specifik dialekt” för språkmodeller som ChatGPT för att människor ska kunna göra distinktioner mellan text genererad av AI och text skriven av människor. Forskarna drog slutsatsen efter att de låtit 4 600 försökspersoner ta del av 7 600 personpresentationer. Bara i 50–52 procent av fallen kunde försökspersonerna avgöra vilken text som var genererad av AI och

»Det går inte att förhålla sig till något medium utan att tänka på att här kan det finnas en AI-tillämpning.«

Karolina Andersdotter

vilken som var skriven av en av människa.

– Den forskning jag har sett de senaste månaderna visar att inte heller experter kan avgöra om en text är skapad av en människa eller en maskin, säger Carl Heath.

Även syntetiska röster gjorda med AI-teknik, blir allt svårare att avslöja.

– Det finns vissa mönster i AI-genererat ljud som avslöjar att det är skapat digitalt, men samma mönster kan också komma från ett redigeringsprogram.

ENLIGT CARL HEATH är det fortfarande rätt enkelt att avslöja om bilder och filmer har skapats med AI. Appar för att göra bilder är till exempel ofta sämre på att rita händer, har svårt med detaljer och suddar gärna ut oklarheter som textskyltar i bakgrunden. Bilderna får även ett visst ”generiskt” eller konstnärligt uttryck. Verktygen hanterar inte heller alltid tyngdlagen på ett sannolikt sätt. Ibland finns det svävande föremål i AI-bilder.

– I de flesta fall kommer de flesta att kunna skilja på en AI-baserad och en icke-AI-baserad bild. Men det gäller inte alla AI-bilder, under alla omständigheter, säger Carl Heath.

Karolina Andersdotter.

»Det är bara med kunskap som du kan motverka de negativa konsekvenserna av AI.«

Carl Heath

REPORTAGE

Carl Heath.

► För att dra resonemanget ännu längre ställer han frågan, vad är ens en AI-genererad bild? Såväl Googles sökmotor som kameran i en mobiltelefon bär redan på AI-komponenter.

– Nu håller också Google på att släppa en ny kamera där du redan när du tar fotot kan manipulera bilden med AI-teknik.

En blomma som står fel kan flyttas och en gråtande person kan i stället få ett leende – och det görs redan i fotoappen, innan själva fotot tas.

– Det är en AI-bild som skapas, men den är också en amplifierad bild av en verklighet som fanns där och då. Eftersom AI-manipuleringen redan finns i fotot så kommer det inte längre att gå att tanka ut foton ur mobiltelefonen och använda dem som bevis. För du kan inte säga till polisen att de här bilderna faktiskt har återgett sanningen eller någon form av objektiv verklighet, säger Carl Heath.

PÅ SENARE TID har därtill flera AI-tjänster tillkommit som kan göra videoklipp på andra språk. Ladda upp en filmsekvens där du berättar något, AI-tjänsten transkriberar och översätter och skapar ett nytt klipp där du till exempel pratar japanska. Nyligen publicerades SD-ledaren Jimmie Åkessons tal till nationen, översatt till arabiska med tekniken.

ETT ANNAT OROSMOMENT med den snabba utvecklingen är så kallad *algorithmic bias*, fördomsfullhet eller partiskhet, som är inbyggd i AI-tjänsternas programmering. De stora bild- och språktjänsterna är baserade på oändligt stora datamängder, ofta insamlade från internet. Det betyder att tjänsterna baserar sina svar på innehåll som människor redan skapat på nätet – och de fördomar och felaktigheter som vi redan spridit där finns så att säga med i AI-tjänsternas DNA.

Det här är något de stora AI-bolagen arbetar för att programmera bort, men det är inte helt lätt. En AI är aldrig bättre än de data som den är baserat på.

Nyligen skrev forskare från Oxford i den medicinska tidskriften *The Lancet* om svårigheterna med att få text-till-bild-tjänsten Midjourney att skapa bilder efter instruktionen, eller den så kallade promp- ►

Det här är AI

Samlingsbegrepp för flera teknologier utan strikt definition. Det senaste året har det talats mycket om generativ AI som kan generera, skapa, något nytt, som text, ljud och bild. AI-verktyg som ChatGPT, Midjourney och Dall-e kan bara lära sig utifrån den data som de är matade med.

Science fiction-beskrivningen av AI som ett hot mot mänskligheten skulle vi i dag kalla AGI, artificiell generell intelligens. Precis som en människa skulle den kunna lära sig helt nya saker med hjälp av sinnesintryck och utföra vilken intellektuell uppgift som helst. Någon AGI existerar inte i dag.

Källa: Internetstiftelsen

Läs oss varje kvartal, vecka och dag

DU LÄSER JUST NU Biblioteksbladet på papper – men du vet väl
att det går att läsa oss hela tiden, året om?

- ◆ Webbplatsen biblioteksbladet.se uppdateras varje vardag med nyheter och debatt.
- ◆ Du kan prenumerera på vårt nyhetsbrev som skickas ut på tisdagar vid lunch.

DET HÄR NUMRET av tidningen handlar AI.

Nästa utgåva kommer i slutet av februari 2024 med ett helt annat tema.

Vad borde vi fördjupa oss i?

Mejla oss på redaktion@biblioteksbladet.se

Så skyddas upphovs personer

Glaze

Skyddar konstnärers verk genom att störa AI-tjänsternas stilimitation. Gör minimala förändringar, osynliga för det mänskliga ögat, men som AI-modeller uppfattar som en dramatiskt annorlunda konststil.

Nightshadow

Kallas för ett dataförgiftningsverktyg. Plötsligt kan tjänster som Dall-e, Midjourney och Stable Diffusion tolka en hund som en katt, vilket gör att de kommer att generera bilder av en katt när någon ber om hundbild. Skapat av samma

forskarteam som ligger bakom Glaze för att markera för AI-bolagen att de behöver ge ekonomisk ersättning till upphovs personer.

PhotoGuard

Skapar förändringar i bildens pixelvärden. Förändringarna

är osynliga för det mänskliga ögat men de stör effektivt datamodellers förmåga att manipulera en bild.

Källor: MIT News, MIT Technology Review och Glaze

- ten: ”svarta afrikanska läkare ger vård till vita lidande barn”. Trots tydliga instruktioner producerade verktyget bilder av ljushyade läkare, och barnen som fick vård var alltid mörkhyade.

När Midjourney väl gjorde bilder av icke-vita läkare så fanns också exotiska djur som giraffer med i motiven. De inbyggda fördomarna var för starka för att tjänsten skulle klara att följa instruktionerna.

”För att reda ut denna fördomsfullhet är det viktigt att nämna att AI lär sig genom att absorbera befintliga bilder som finns tillgängliga online”, skriver forskarna i sin essä.

Varför bör bibliotekarier sätta sig in i den nya tekniken?

– Om man ska förhålla sig till sin samtid så behöver man förstå den teknik som finns i samtiden. Och AI är en teknik som både skapar stora utmaningar och problem och som också erbjuder många möjligheter. Inte minst när det kommer till forskning, analys, sökning, textbearbetning och tillgänglighet, säger Carl Heath.

Han uppmanar alla bibliotekarier att prova AI-teknik för att få en bättre förståelse för den.

– Det är bara med kunskap som du kan motverka de negativa konsekvenserna av AI. Och det är bara med kunskap som du kan ta vara på möjligheterna med den.

MÅNGA VARNAR FÖR att desinformation kommer att öka lavinartat när produktionen av AI-genererat material ökar. Det är ingen svår slutsats att dra att behovet av medie- och informationskunnskap kommer att växa. Och även om den AI-genererade desinformationen ännu inte har slagit igenom, så har AI-explosionen av innehåll

»Vi kommer att få tänka om när det gäller vad som är autentiskt och mänskligt skapat.«

Mathias Cederholm

börjat. Redan i maj hade AI-appen Boomy producerat 14,4 miljoner låtar, vilket ska motsvara 13 procent av all musik i världen.

– Det kommer att bli en explosion av innehåll överhuvudtaget, säger Mathias Cederholm som länge har bevakat frågor rörande källkritik och fejkade nyheter.

Han är disputerad i historia, driver Facebookgruppen *Källkritik, fake news och faktagranskning* och håller föreläsningar och utbildningar om bland annat Mik.

På Amazon finns det redan flera AI-skrivna böcker. Näthandlaren har lagt in en regel om att det ska stå om boken är AI-genererad.

– Men en oseriös aktör kan ju bara strunta i det – och sådana texter blir ju bara bättre och bättre, säger Mathias Cederholm.

Nyligen avslöjade mediasajten 404, med hjälp av AI-koll-appen ZeroGPT, att flera av Amazons svampguider är AI-generade.

– De hade jättedåliga tips som var direkt hälsovådliga. Vi behöver ha ett bättre system för att kvalitetssäkra text – och inte minst böcker.

Kan en AI-skriven svampguide komma in i bibliotekssamlingarna? ►

- – Jag tror att svenska bibliotek kommer att behöva bli lite försiktiga med vad de plockar in – och jag tror att det kommer att skapas fler hybridböcker där folk blandar sin egenskrivna text med AI-genererad, och sedan ger ut boken i eget namn.

DET SOM KOMMER att hända framöver, enligt Mathias Cederholm, är att vi snart möter AI överallt. Vi kommer att ha AI-teknik i våra egna ordbehandlings- och bildprogram. Det kommer att finnas en chatbot på varje sajt som är byggd på en generativ AI. Det kommer nya AI-applikationer som är stramare med olika riktningar.

– Det är också en värld man måste ha koll på och se om den håller måttet. Blir det bra saker så kommer de att vara väldigt användbara, säger Mathias Cederholm.

AI-verktygen kommer också att bli bättre och mer trovärdiga.

– Det har ju gått väldigt fort och AI kommer att finnas överallt i den digitala världen, men det finns fortfarande ingen internationell eller nationell infrastruktur för att bedöma och testa dem.

Mathias Cederholm förutspår att

AI-verktyg blir en naturlig del av bibliotekariers vardag och att så kallad *prompt engineering*, det vill säga kunskap om att ge AI-verktyg instruktioner, blir en naturlig del av Mik.

SAMTIDIGT BLIR AI-verktyg allt bättre på att instruera sig själva, i takt med att AI:t lär sig mer.

– Det kommer att bli allt svårare att upprätthålla gränsdragningarna mellan vad som är mänskligt och datagenererat. Vi kommer att få tänka om när det gäller vad som är autentiskt och konst och mänskligt skapat. Folk gör jättekul grejer med AI-teknik. Men ju mer AI-innehåll som finns på nätet desto mer kommer AI att övas på AI-genererat innehåll. Det blir något slags reproduktion av AI-genererat material – och frågan är ju vad det kommer att leda till på sikt.

Generativ AI i siffror

300 MILJARDER ORD. Språkmodellen ChatGPT har bland annat tränats på text ur digitaliserade böcker, Wikipedia, webbsidor och artiklar. Texter som ChatGPT skriver baseras på sannolikhetsberäkningar, språkmönster och maskininlärning.

Källa: OpenAI, ChatGPT och BBC Science Focus

15 MILJARDER BILDER. På drygt ett år har vi AI-genererat fler bilder än vad som fotades under den analoga kamerans första 150 år. Totalt rör det sig om 15 miljarder bilder.

Källa: Everypixel Journal och Wikipedia

Prenumerera på Vi Läser!

Sveriges bästa bokmagasin

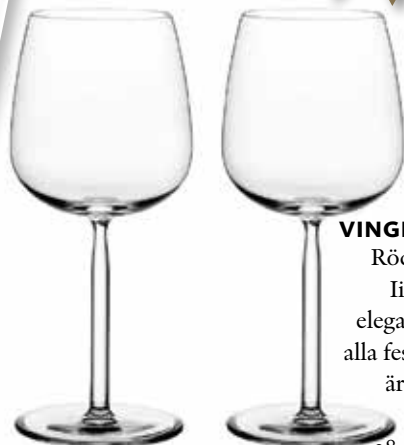
Här är den perfekta julklappen till alla som älskar böcker. Ett helt år med spännande författarporträtt, välskrivna reportage, litteraturspaningar och nyhetsbrev, även tillgång till digitala Vi utan kostnad.

För den som ständigt är på jakt efter nästa boktips!

Du får två fina vinglas från Iittala!

6 nr
+ vinglas från Iittala
329:-
(+99 kr porto)

VINGLAS FRÅN IITTALA

Rödvinglasen Senta från Iittala är ett sobert och elegant vinglas som passar alla festliga tillfällen. Glaset är formgivet av Alfredo Häberli och rymmer 38 cl. Du får två stycken. Värde 349 kr.

eller välj
**ETT EXTRA
NUMMER**
i stället för
premie!

Psst.. vill du ge bort en prenumeration? Beställ på webben!

Svarskort RIV AV OCH SKICKA IN IDAG! PORTO ÄR BETALT. ✂

JA, TACK! JAG VILL PRENUMERERA!

6 nr av Vi Läser + 2 vinglas för 329 kr (+ porto 99kr).
Totalt värde 848 kr. **Jag sparar 519 kr!** (VIL1653)

6 nr av Vi +1 extranr för 329 kr. Totalt värde 584kr.
Jag sparar 255 kr! (VIL1654)

Namn: _____

Adress: _____

Postadress: _____

E-post*: _____

Ja tack, jag vill ha nyhetsbrev och information från Vi Media AB.

SVARA PÅ WEBBEN:

vilaser.se/bibl23

Erbjudandet gäller t.o.m. 2024-01-31 inom Sverige i hushåll som ännu inte prenumererar på tidningen Vi Läser. Prenumerationen är tidsbegränsad och vid slutet av perioden skickas ett erbjudande om fortsatt prenumeration. Premien skickas ca tre veckor efter vi mottagit din betalning. Genom att ange namn, postadress, e-post och telefonnr samtycker du till att Vi Media AB behandlar dessa personuppgifter för att du ska få information och erbjudanden från Vi Media AB och våra samarbetspartners. Läs mer om behandlingen av dina personuppgifter på www.vimedia.se/prenumerationsvillkor. Kundtjänst 08-799 62 22.

Frankeras ej.
Vi Läser
betalar
portot.

Vi Läser

SVARSPOST
20120868
831 18 ÖSTERSUND

Ingen självklar metod för att avslöja AI-bilder

Att fejka bilder har blivit lätt. Källkritisk
granskning kräver brett samlande av ledtrådar.

TEXT MATILDA NILSSON

Det har varnats för att AI-teknik kommer att leda till en flod av desinformation och falska bilder.

Metoderna för att göra så kallade *deep fakes*, förfalskade videor och bilder som är så väl genomarbetade att de framstår som verkliga, blir alltmer förfinade.

Men för Åsa Larsson på Källkritikbyrån har den nya tekniken inte inneburit några större förändringar av arbetsuppgifterna.

– Bilder kan ju manipuleras på många sätt och än så länge är det inte så vanligt med AI-genererade bilder. Det är fortfarande mycket vanligare att verkliga foton tas ur sitt sammanhang och påstås föreställa något annat än vad de verkligen gör, säger Åsa Larsson.

Hon är redaktör och faktagranskare för Källkritikbyrån, en nyhetsförmedlare som avslöjar virala bluffar.

– Metoden för att göra bildmanipulationer är egentligen inte så intressant, utan det intressanta är mer: var kommer bilden ifrån? Vad sägs om den? Sedan kan man börja undersöka omständigheterna kring bilderna och personerna som sprider dem. Försök att hitta ursprungskällan till bilden, tipsar Åsa Larsson.

I MAJ FICK ett AI-genererat foto från en påhittad explosion vid Pentagon spridning, men söker du på ”explo-

sion” och ”Pentagon” gäller de flesta sökträffar att nyheten var falsk. Andra virala AI-bilder har föreställt välkända personer. Förra vintern gick många till exempel på bluffen att påven bar en lyxig jacka från Balenciaga. Också en AI-genererad bild av en fångslad Assange fick stor spridning. I samband med rättegångarna mot Donald Trump har också flera AI-genererade bilder spridits.

– När folk börjat undersöka omständigheterna kring de här uppmärksammade AI-bilderna så har det uppstått en slags tomhet. Bilderna saknar sammanhang. Det borde finnas fler bilder från samma tillfälle, men inget dyker upp, säger Åsa Larsson.

AI-TEKNIKEN har också lett till en ny form av desinformationsapparat. I samband med att konflikten mellan Hamas och Israel blåste upp cirkulerade fruktansvärda bilder och uppgifter om dödade barn.

– Det har släppts bilder på barn som har bränts ihjäl och då är

det folk som hävdar att de kört bilderna genom AI-koll-appar och fått utslag på att bilderna skulle vara gjorda med AI. Men de här personerna kan ju ljuga, säger Åsa Larsson.

– På det här sättet används AI-begreppet för att så tvivel om bilders äkthet. Precis som folk förr kunde säga att bilder var photoshoppade, manipulerade eller

iscensatta så säger man nu att de är skapade med AI för att skapa misstro.

SJÄLV ANVÄNDER Åsa Larsson inte AI-appar för att avslöja AI-bluffar. En AI-koll-app kan också ge falska utslag på att något är AI-genererat som inte är det.

– Det finns inget 100-procentigt verktyg för att avslöja om något är AI-genererat, utan man får samla ledtrådar och utreda på bred front.

Åsa Larsson.

»Det är fortfarande vanligare att verkliga foton tas ur sitt sammanhang och påstås föreställa något annat.«

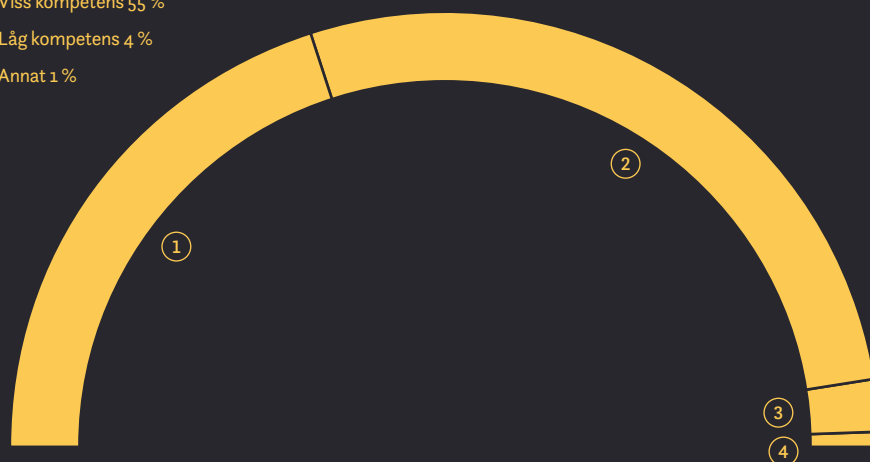
Den källkritiska beredskapen är låg

Folkbibliotek beskrivs ofta som en resurs för befolkningens förmåga att kritiskt pröva text, bild och ljud. Men Biblioteksbladets enkät visar att utvecklingen har sprungit förbi kunskapen.

Enkäten skickades i början av oktober till folkbibliotekens chefer i landets 290 kommuner. 174 inkomna svar innebär en svarsfrekvens på 60 procent.

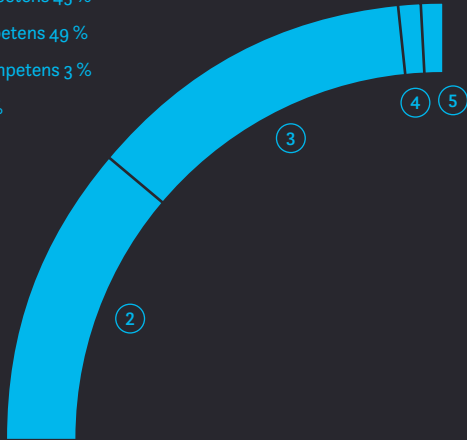
Hur bedömer du den generella källkritiska kompetensen hos personalen på ditt bibliotek?

- ① Hög kompetens 40 %
- ② Viss kompetens 55 %
- ③ Låg kompetens 4 %
- ④ Annat 1 %

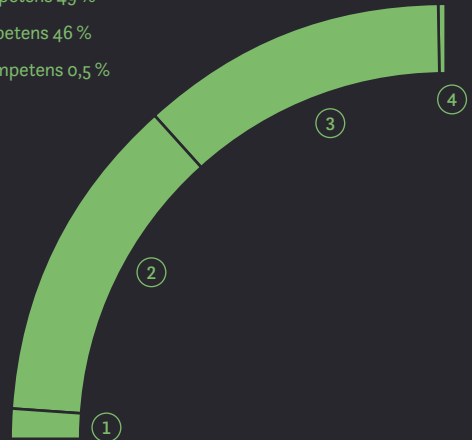
Hur bedömer du den källkritiska kompetensen hos personalen på ditt bibliotek specifikt avseende generativ AI?

- ① Hög kompetens 0 %
- ② Viss kompetens 45 %
- ③ Låg kompetens 49 %
- ④ Ingen kompetens 3 %
- ⑤ Annat 3 %

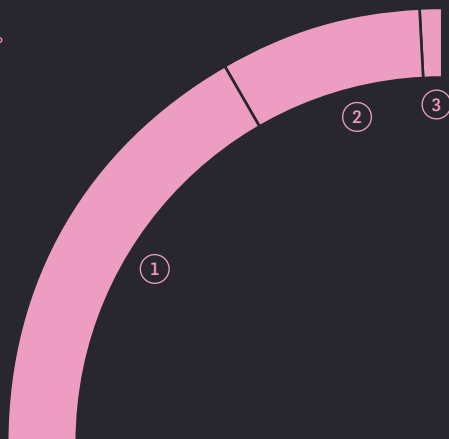
Hur bedömer du din egen kompetens om AI utifrån de källkritiska utmaningar som teknologin för med sig?

- ① Hög kompetens 4,5 %
- ② Viss kompetens 49 %
- ③ Låg kompetens 46 %
- ④ Ingen kompetens 0,5 %

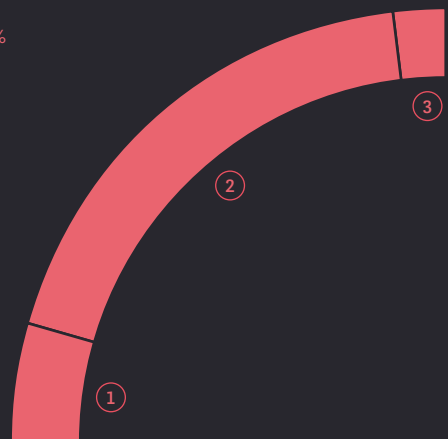
Genomför ditt bibliotek aktiviteter för att stärka biblioteksanvändares generella källkritiska förmåga?

- ① Ja 67 %
- ② Nej 30 %
- ③ Annat 3 %

Genomför ditt bibliotek aktiviteter för att stärka användares källkritiska förmåga avseende generativ AI?

- ① Ja 18 %
- ② Nej 75 %
- ③ Annat 7 %

»Problemet är att de som utvecklar AI inte alltid är särskilt goda människor.«

Andrew Cox är ordförande i Iflas AI-nätverk och medlar mellan pessimister och optimister. »Vi måste visa exempel på när AI kan vara både ansvarstagande och lätt att förstå.«

TEXT MARTIN RÖSHAMMAR

A

Andrew Cox institution, Information School vid universitetet i Sheffield, rankades häromåret allra högst bland världens biblioteks- och informationsutbildningar i QS World University Rankings. Institutionen undervisar bibliotekarier men ägnar sig också åt det som

kallas *information management* och *data science*. Hans eget arbete handlar mycket om kunskapsutbyte, om *knowledge exchange*, och han säger att det just nu pratas mycket i den akademiska världen – inte minst i Storbritannien – om vikten av att ha en hög nivå på forskningen, men också om att göra världen bättre, om att sprida sin kunskap.

– På institutionen arbetar folk som brinner för läsfrämjande och informationskompetens. Men här finns också datavetare och sådana som hänger sig åt AI. Det är så intressant med alla olika ingångar, olika infallsvinklar. Möjligheterna till en konstant debatt är oändliga.

A

Andrew Cox sitter i Sheffield och i Zoom-fönstrets bakgrund syns en småstökig bokhylla. Han har på sig en skinnjacka och ser frusen ut.

Tillsammans med några kollegor på sin institution skrev han 2017 en rapport om framtiden för forskningsbiblioteken. De kom fram till att AI hade stor potential. En tid senare fick han i uppdrag att skriva ännu en rapport, den här gången för CILIP,

biblioteksföreningen i Storbritannien, med fokus på AI och dess effekter på biblioteksvärlden.

Resultatet inkluderades sedan i CILIPs *Professional Knowledge and Skills Base*, föreningens yttrande om vad bibliotekarier borde ha koll på. Efter det har Andrew Cox medvetet försökt vara mer och mer aktiv i organisationer som IFLA och ASIS & T (The Association for Information Science and Technology).

Han konstaterar att biblioteksväsendet kommer att påverkas av AI:s utveckling, inte minst för att det finns så många användningsområden. Bibliotek och bibliotekarier har – och kommer att ha – ett stort ansvar, inte minst när det kommer till källkritik.

S

Å hur ser Andrew Cox på bibliotekens och bibliotekariernas uppgift framöver, kan de verkligen vara en del av totalförsvaret, arbeta mot påverkansoperationer och så vidare?

– Du undrar helt enkelt om vi kräver för mycket av bibliotekarierna? Jag skulle säga att bibliotekariens viktigaste uppgift är att, på många olika sätt, ge tillgång till kunskap. Det är därför det är ett så fantastiskt yrke. Det handlar om att hjälpa människor. Onekligen är det så att AI kan underlätta på många sätt, när det kommer till sökningar och mer exakta beskrivningar av olika samlingar.

Andrew Cox lägger till att AI också kommer att vara till stor nytta när det kommer till översättningar och transkriberingar. Han menar att det är ett fantastiskt verktyg, en nyckel till en värld av kunskap och information och syftar bland annat på översättningar,

»Det bibliotekarier kan är viktigt.
Precis som vår syn på etik och moral
och våra värderingar.«

sammanfattningar och utvecklingen av det som kallas för *knowledge discovery* som kan användas för att hitta rätt information i stora multimediasamlingar.

– Det finns många positiva användningsområden, men problemet är att de som utvecklar AI inte alltid är särskilt goda människor. De är ofta väldigt auktoritära. De har inte heller samma värderingar som vi i biblioteksvärlden när det kommer till immateriella rättigheter eller att uppmana till kritiskt tänkande och läsande.

Han nämner bland annat att OpenAI, företaget bakom ChatGPT, utan tillåtelse har använt sig av copyrightskyddat material för att träna chatboten.

Under vårt samtal återkommer Andrew Cox ofta till det komplexa med AI. Visst ger det ökad tillgång till information och kunskap men det finns också frågetecken vad gäller de stora techbolagens hantering av just detta.

– Vi i bibliotekssektorn måste agera. Vi måste visa exempel på när AI kan vara både ansvarstagande och lätt att förstå. Det görs genom att det innehåll som ska appliceras till AI görs väldigt noggrant. Processerna måste vara transparenta och vi måste vara delaktiga i att folk i allmänhet lär sig att använda AI. Då kommer vi tillbaka till din fråga nyss, om vi kräver för mycket av bibliotekarierna, hur de ska hinna med alla de uppgifter de har. Men jag tror inte att det är så mycket att välja på.

Vad behöver då framtidens studenter, framtidens bibliotekarier, ha med sig från utbildningen för att vara redo för detta AI-präglade landskap?

– Det bibliotekarier kan är viktigt. Precis som vår syn på etik och moral och våra värderingar. Så jag tycker inte att biblioteksstudenter ska byta inriktning till data science eller AI-vetenskap. Vi ska tillämpa det vi redan gör på AI-området. Det handlar om att förstå hur saker funkar, på det sättet kan man förstå de resultat man får. Jag tror att vi antagligen behöver prata mer om data och datainsamling och

ANDREW COX

Universitetslektor på Information School vid Sheffield university som har rankats högst bland världens biblioteks- och informationsutbildningar.

Sammanställande för Iffas Artificial Intelligence Special Interest Group.

Foto: Privat

det måste vi få in ännu mer i biblioteksutbildningarna.

Andrew Cox, som en gång drömde om att bli historiker, säger sedan att det är viktigt att hålla koll på hur användarna av bibliotekens tjänster förändrar sitt beteende och sina krav på dessa tjänster. Att fokusera på service, på en öppen digital värld, på objektiv och opartisk information, allt det är så viktigt, understryker han.

Det handlar alltså inte om att förändra läroplanen fullständigt utan det gäller att få studenterna att fundera över hur färdigheterna och värderingarna passar in i den nya kontexten.

Kommer bibliotekariers och andra biblioteksanställdas jobb att förändras i framtiden?

– Jo, jag tror att det kommer att hända saker. AI kommer att kunna ta över en del uppgifter men det finns en fara med det. Vi måste tänka över vad rutinarbete innebär, hur vi ser på den typen av uppgifter och hur det kommer att påverka vissa anställda.

Med rutinarbete menar han det han beskriver som enklare typer av datahantering.

Nu funderar Andrew Cox högt. Han uppmanar hela bibliotekssektorn att ifrågasätta hur vi ser på de till synes enkla arbetsuppgifterna. Där manar han till försiktighet. Å andra sidan, säger han, finns det så många bibliotek, inte minst de allra största ►

»Kanske förändras bibliotekariens roll till en inputfunktion. En människa i AI-loopen som gör en mängd val och prioriteringar.«

- ▶ nationella biblioteken, som har gigantiska samlingar där AI kan göra stor nytta när det kommer till kategorisering och sortering.

– Kanske förändras bibliotekariens roll till en inputfunktion. En människa i AI-loopen som gör en mängd val och prioriteringar längs vägen då AI ska navigera i data. Poängen jag är ute efter här är att bibliotek ska och kan stå upp för röster som mer sällan hörs. Ett sätt är att sortera samlingarna, att lyfta de gömda och tystade rösterna. Så vi måste fundera på hur våra samlingar ser ut, vilka som finns representerade där.

Själv tror Andrew Cox att AI kommer att ha, eller kanske få, en lutning åt majoritetssamhället, åt majoritetens åsikter och intressen. Han tar ett exempel där innehåll ska klassificeras och det finns en nyhetsuppläsarröst och en röst från lokalsamhället. Då skulle, tror han, AI uppfatta nyhetsuppläsarens språk och uttal som det korrekta.

–Ändå tror jag att många hellre skulle höra en person, kanske någon med kraftig dialekt, en vanlig människa, uttala sig i en fråga för att vi är så vana vid att höra nyhetsuppläsarens eller om du så vill, majoritetssamhällets perspektiv på saker och ting. Så risken finns att AI kommer att förstärka ojämlikhet. Bibliotekariers val och beslut kommer därför att vara viktiga i framtiden.

Andrew Cox är sammankallande för Iflas *Artificial Intelligence Special Interest Group* och när han pratar om gruppens arbete är han tillbaka i resonemanget om vilka röster det är som hörs. När det

kommer till AI är det främst nationalbiblioteken som hörs, menar han. Inte minst för att de har sysslat med AI i minst tio år.

– Annars hörs forskningsbibliotek, universitetsbibliotek, väldigt mycket i debatten. Men vi måste låta alla andra bibliotekstyper komma till tals också. Hur kommer AI att påverka sjukhusbiblioteken? Skolbiblioteken? Det måste också vara en global vision, det kan inte bara vara USA och Europa som diskuterar AI.

»Det måste vara en global vision, det kan inte bara vara USA och Europa som diskuterar AI.«

Sedan flikar Andrew Cox in att han och de andra i Iflas AI-grupp inte kan göra särskilt mycket men just det kan de jobba för, att vidga vyerna, få in fler som tycker och tänker. Gruppen har representanter från Nordamerika, Europa, södra Asien och Australasien och alla möjliga typer av bibliotek, och har tagit fram en lista med information om AI och ligger bland annat bakom en antologi om AI som ska komma ut nästa år.

– Vi måste lyssna på det globala syd, på alla de mindre privilegierade och det menar jag att Ifla är bra på, på att lyssna på fler länder och på fler bibliotekssektorer.

NEEDSTAG

I diktaturers tjänst

Många länder använder AI för att angripa politiska motståndare. Men teknologin kan också kringgå censur och stärka mänskliga rättigheter.

TEXT TIM ANDERSSON

Friheten på internet globalt har nu minskat tretton år i rad, enligt det USA-baserade, oberoende forskningsinstitutet Freedom house, som kartlägger demokrati och mänskliga rättigheter världen över. I rapporten *Freedom on the net* presenteras en dystert bild av 2023: ett växande antal attacker mot yttrandefriheten, förstärkta censurfunktioner och tilltagande desinformationskampanjer.

– I mer än tre fjärdedelar av de sextio länder som vi har undersökt blev människor trakasserade på grund av saker som de hade uttryckt på nätet, och i 41 av dem blev de fysiskt angripna eller dödade, berättar Kian Vesteinsson, en av rapportens författare.

DEN TYDLIGASTE ökningen av digitalt förtryck förekommer i Iran, där myndigheterna under året stängde ner internet-tjänster, blockerade WhatsApp och Instagram, samt ökade övervakningen i ett försök att kväsa regeringskritiska protester. Jumboplatsen vad gäller internetfrihet intogs dock för nionde året i rad av Kina.

En viktig möjliggörare för den växande digitala destruktiviteten, och det fenomen

som hela rapporten kretsar kring, är AI-teknologin. Medan världen frossar i spektakulära robotdystopier, har de nya digitala verktygen på mindre iögonfallande, men djupt oroande sätt redan börjat bryta ner demokratiska strukturer.

– AI erbjuder en rad nya, positiva möjligheter. Vi kan se hur de kan vara till hjälp inom många områden – även, föreställer jag mig, inom arkiv och biblioteksforskning. Men det är samtidigt uppenbart att teknologin har ökat vidden, hastigheten och effektiviteten av det digitala förtrycket, säger Kian Vesteinsson.

RAPPORTEN LÄGGER i år särskilt fokus på desinformation, och konstaterar att 47 regeringar har anlitat aktörer för att manipulera samtalet på nätet till sin fördel. Ett extremt exempel är Myanmar, där militären engagerar tusentals soldater för att förstärka budskap som gynnar dem på sociala medier, och till att trakassera kritiker.

Verksamheten har tydligt förenklats med hjälp av generativ AI. I minst 16 länder – antagligen betydligt fler – har den nya tekniken använts för att skapa texter, ljud och bilder med avsikt att så tvivel,

Kian Vesteinsson.

»Bibliotekarier har en viktig roll i att bygga motståndskraft mot desinformation och AI-assisterad manipulation.«

- ▶ angripa politiska motståndare och styra debatten.
  - Framträdande är de automatiserade botkontona, som aktiveras för att smäda aktivister och propagera för falska narrativ. Under valet i Turkiet tog arméer av botar på Twitter över informationsutrymmet med innehåll som gynnade Erdoğan och hans parti, berättar Kian Vesteinsson.

ETT ANNAT TEMA för rapporten är AI-teknikens roll för effektivare censurmekanismer. Många regeringar tvingar företag att radera politiskt, socialt och religiöst innehåll från digitala plattformar, och med hjälp av maskininlärning kan detta göras mycket snabbare och mer träffsäkert än vad som hade varit möjligt med mänskliga aktörer eller mindre avancerad teknik.

– Vi ser här, både när det gäller desinformation och censur, att AI inte ersätter de gamla teknikerna, utan underlättar dem.

Tyvärr kan vi inte hoppas på att bolagen själva kommer att hjälpa till att vända utvecklingen. Under det senaste året har ett antal stora plattformar som Meta, Twitch, Google och Snap i stället dragit ned på resurser för arbetet med moderering av

innehåll, integritet och säkerhet. Vissa bolag har också gjort sig av med mekanismer och innehållspolicier vars syfte har varit att minska spridning av falsk information.

DET TYDLIGASTE exemplet på utvecklingen är X (tidigare Twitter), som efter att ha köpts av Elon Musk avskedade ett stort antal experter på säkerhet, förtroende och mänskliga rättigheter, och som samtidigt minskade transparensen utåt.

– Det finns med andra ord en berättigad rädsla att dessa plattformar är mindre beredda att svara på den här AI-relaterade desinformationen än någonsin förut.

I brist på företagets självregleringsvilja krävs regleringar, menar Kian Vesteinsson, som säkrar en grad av öppenhet och offentlig tillsyn och som sätter mänskliga rättigheter i fokus.

– På ett individuellt plan talar vi ofta om det här med *media literacy*, vilket jag tror är en avgörande komponent i att motverka desinformation. När det kommer till AI betyder det att man är beredd att pausa när man ser innehåll som verkar inflammatoriskt, kontroversiellt eller på annat sätt väldigt högoktanigt, för att överväga trovärdigheten i informationen.

Vad har biblioteken för roll i den här oroväckande AI-utvecklingen?

– Jag betraktar biblioteken som den ursprungliga väktaren mot falsk information. När jag växte upp var biblioteket verkligen den källa som jag vände mig till, innan jag blev så djupt engagerad i internet och politiken kring det som jag är i dag. Jag tror att bibliotekarier har en viktig roll i att bygga motståndskraft mot desinformation och AI-assisterad manipulation.

Bibliotekarier måste förstå att AI-funktioner är här för att stanna, säger

han. De kommer att vara en integrerad del av hur människor arbetar och roar sig, samtidigt som de fungerar som redskap för manipulation.

– En viktig roll för bibliotekarierna framöver blir att hjälpa människor att flytande kunna hantera dessa AI-verktyg för positiva syften – och på samma gång att kultivera dem i skepticism och kunskap om hur tekniken kan användas för social skada.

Finns det också anledning till hopp, kopplat till AI?

– Ja, absolut. Vi pratar mycket om de problematiska aspekterna av AI, men när AI designas och tillämpas rättvist och tryggt, kan tekniken faktiskt också förstärka friheten på nätet och användas till att stärka demokratier.

SOM ETT EXEMPEL nämner Kian Vesteinsson kollegor som jobbar med desinformationsforskning, och som använder AI-verktyg för att spåra trender och identifiera falska berättelser. AI kan också hjälpa användare att kringgå censuren i länder som Kina, Iran, Indien och Kazakstan, och det finns aktörer som specifikt utvecklar modeller med det syftet, berättar han.

– Även populära chatbotar kan förse människor som lever i extremt stängda miljöer med indirekt tillgång till ocensurerad information. I ett land där många nyhetskanaler är blockerade kan till exempel ChatGPT ge dig information som den trålat från dessa nyhetskanaler.

Det här ekar av det tidiga internets demokratiska löften, säger han. Samtidigt arbetas det febrilt på att täppa igen luckorna av demokratiskt syre.

– Några av världens tekniskt mest avancerade regeringar har redan lyckats kontrollera chatbotarnas tillgång till

information. Vi har sett hur man i Kina och Vietnam har börjat steppa upp i det här avseendet.

Okej, så vad tror du om framtiden?

– Det finns alltid ljuslimtar, små segrar i länder som Taiwan, Indien och Uganda, som ger mig om hopp om att en vacker dag kunna tala om hur friheten på nätet förbättrats globalt för första året hittills, men vi kommer bara att komma dit om civilsamhället, företag, regeringar och individer tillsammans slåss för mänskliga rättigheter online.

Avslutningsvis: När kommer Sverige att inkluderas i den årliga Freedom on the net-rapporten?

– Alltså, begränsningen av antalet länder är kopplad till resurser. Så fort vi får en ny pott av bidrag så vill vi utöka täckningen, och Sverige är på min lista till nästa expansion!

DIGITALA VÄKTARE

Kian Vesteinsson på Freedom House ser som en viktig uppgift för bibliotekarier att "kultivera människor i skepticism". (Bilden är AI-genererad av konstnären Annika Nordenskiöld.)

BIBLIOTEKS
DAGARNA 2024

Skellefteå 22-23 maj

kreat

Svensk
biblioteksförning

ivitet

Robotar visar vägen till framtida relevans

AI kan redan göra nytta på bibliotek. Men det är långt kvar tills teknologin ersätter bibliotekarierna.

TEXT CARIN CRONA FOCK

Ett upplyst ansikte med klara blå ögon som blinkar, en mun som rör sig och en röst som skorrar på skånska. Roboten Bibbi kan lägga sitt mänskliga

huvud på sned, följa en blick och vänta på att få en fråga för att hjälpa sin frågeställare rätt.

– Jag blev själv förvånad i början när vi fick den att fungera och att Bibbi tittade och gav svar. Det var både en märklig och intressant upplevelse, nu är jag mer van,

Kristoffer
Lindström.

säger Kristoffer Lindström, systemutvecklare på Blekinge tekniska högskola (BTH) i Karlskrona, som varit med och utvecklat roboten.

Bibbi har tidigare stått i högskolans bibliotek och bland annat svarat på frågor om var det går att hitta specifika böcker. Men roboten har inte fungerat helt felfritt. Många gånger svarar Bibbi fel på frågor eller missförstår vad frågeställaren egentligen vill och tanken är nu att den ska uppdateras.

– Ibland behöver Bibbi tänka en längre stund och efter några sekunder har den som frågat redan tröttnat. Samtalet måste helt enkelt gå fortare och flyta på bättre, så vår utmaning just nu är att få ner väntetiden, säger Kristoffer Lindström.

BIBBI ÄR EN SOCIAL robot som ursprungligen tillverkades 2018 av Furhat Robotics på Kungliga tekniska högskolan i Stockholm. Den köptes sedan av BTH som programmerat Bibbi till vad den är i dag. Bibbi kan prata svenska och engelska och är programmerad att tolka och förstå betydelsen av något genom en språkdatabas från Microsoft. Hon lyssnar på frågorna hon får i intervaller om runt tio sekunder i taget, har den som ställt en fråga inte hunnit klart svarar hon ändå.

– Bibbi kommer inte att bli smartare av sig själv. Hon är inte direkt självlärande, men om vi programmerar att det går att säga en mening på tio olika sätt, så kan hon genom det lära sig att säga den på hundratal olika sätt. Vi programmerar ett skal och hon fyller i luckorna, säger Kristoffer Lindström.

Men trots intåg av artificiell intelligens på bibliotek behöver bibliotekarier inte vara rädda att förlora jobbet till Bibbi. ►

BAKOM BIBBI

Peter Linde och Kristoffer Lindström har vidareutvecklat roboten Bibbi. Bilden är inte AI-genererad.

► Peter Linde, bibliotekarie på BTH som också utvecklat Bibbi, menar att den tanken än så länge är absurd, så långt har utvecklingen helt enkelt inte kommit. Roboten ska erbjuda en möjlighet för bibliotekspersonalen att utföra sina arbetsuppgifter ännu mer effektivt.

– De senaste åren har det hänt omvälvande saker på våra bibliotek där bibliotekariernas arbetsuppgifter har förändrats, men vi har hittat nya sätt och anpassat oss. På universitetsbibliotek fungerar till exempel bibliotekarierna mer som lärare än någon som letar upp och hämtar böcker till studenterna. Vi är långt ifrån att Bibbi ersätter en människa, tanken är att hon ska underlätta för studenterna att snabbt hitta information och avlasta bibliotekarierna i informationsdisken, inte att göra dem arbetslösa, säger Peter Linde.

BÅDE PETER LINDE och Kristoffer Lindström pekar på vikten av att förstå sig på AI-teknologi, så att biblioteken hänger med i samtiden och inte fastnar i hur de har varit utformade tidigare. Peter Linde menar att forskningsbiblioteken i dag inte har lika många böcker som tidigare och att allt fler

Peter Linde

publikationer är digitala.

– En Bibbi-robot kan då fungera som ett gränssnitt till de publikationer som vi har. Vi behöver verkligen fundera på hur vi inom biblioteken kan använda AI, för jag tror inte att vi kommer känna igen biblioteksarbete om fem-tio år, då utvecklingen går så fort. Vi måste fundera på hur vi fortfarande ska vara relevanta.

Det långsiktiga målet med Bibbi är att få henne att svara på frågor på ett mer felfritt sätt och att hon kan bidra till att underlätta dagliga sysslor, både när bibliotekarierna är på plats och när det är obemannat. Förhoppningen är att hon förutom att hitta böcker ska kunna boka rum och hjälpa till med lånekort.

– Nästa termin ska hon stå ute i biblioteket igen och fungera på ett vettigt sätt gentemot bibliotekarier och besökare, säger Peter Linde.

FÖRUTOM BIBBI kommer man också att kunna använda sig av AI-teknologin med hjälp av ett tangentbord. Efter första försöket med Bibbi i biblioteksmiljön märktes att en del inte var bekväma att prata högt inför andra som kunde höra.

– I och med att hon har ett begränsat

sätt att lyssna, så kommer hon inte förstå vad man säger om man pratar på i långa meningar, så som man normalt pratar med andra personer. Att behöva upprepa sig och stå och berätta inför andra vad man letar efter i biblioteket vill inte alla, därför kommer vi också att ha tangentbordet så att alla kan få hjälp på sina villkor, säger Kristoffer Lindström.

ÄVEN STOCKHOLMS stadsbibliotek har testat att införa AI-teknologi. Här skulle Bibi – med ett b – hjälpa barn att läsa högt och locka de som annars inte brukade besöka bibliotek. Läsroboten köptes 2019 och bibliotekarien Gustav Nygren, som var projektledare, tycker att den största behållningen var upptäckten av hur AI-teknologi kan främja högläsning bland barn, som annars inte får öva på det när de inte är i skolan.

– Att få högläsning utanför skoltid och att ha ett fredat rum där barn på ett avdramatiserat sätt provar sina kunskaper att läsa högt för någon annan, i detta fall en robot, är jätteviktigt.

Han menar att det finns en enorm utvecklingspotential hos AI och en robot att inte bara lyssna – utan att också ge feedback på högläsningen. Gustav Nygren menar att han inte varit med om att det funnits utrymme för det på bibliotek tidigare.

– Inspirationen till det här projektet var en läshund, barnen fick alltså läsa högt för hunden. Det är någon man kan läsa högt för som inte värderar, vilket annars kan vara hämmande. Det som kan vara ännu mer positivt med en robot är att den också kan bekräfta barnet, berätta när barnet är bra utan att döma när barnet gör fel.

Gustav Nygren säger att det är svårt

»Jag tror inte att vi kommer att känna igen biblioteksarbete om fem–tio år. Vi måste fundera på hur vi fortfarande ska vara relevanta.«

Gustav Nygren.

att mäta vad barnen lärde sig av projektet, men menar att en värdeämätare på att det var lyckat var barnens engagemang. En robot på bibliotek kan locka barn som annars inte skulle uppsöka bibliotek att komma dit, barn som sedan kanske upptäcker mer av det som biblioteken har att erbjuda.

– Barnen som var med i vårt projekt med läsroboten tyckte att det var jätteroligt. Biblioteket blev en plats för dem att komma till och de fick bekanta sig med boken vi läste för roboten. Redan där tycker jag att AI:n hjälpte oss och det var en vinst i sig, säger han.

NÄR PANDEMIN slog till avstannade projektet. I dag finns Bibi med ett b på Kista bibliotek, där det senaste projektet ägde rum.

– Eftersom Bibi är väldigt gullig till utseendet så tror kanske många att hon bara är en rolig grej som lockar till sig folk. Men det är ett verktyg som kan användas på många olika sätt – och måste användas på rätt sätt och varken ersätta litteratur eller personal, säger Gustav Nygren.

GRATTIS AI PÅ 60-ÅRS DAGEN!

AI har funnits längre än många av oss har levt, ändå är det först nu som teknologin väcker upphetsad debatt. I stället för att bli skrämnda borde vi se de grå vardagsnyttorna, skriver Lars Ilshammar.

TEXT

LARS ILSHAMMAR

Historiker och tidigare biträdande riksbibliotekarie. Disputerade 2002 med en avhandling om den svenska IT-politikens framväxt.

Den 10 december 1963, på själva Nobeldagen, skriver tidningen *Arbetet* i Malmö att forskare som gör psykologiska analyser med hjälp av datamaskiner nu har blivit övertygade om att maskinerna har en ”artificiell intelligens”. Det är allra första gången som AI nämns i svensk dagspress. Vi tar det igen: dagen är alltså den 10 december och året 1963 – då Beatles släpper sitt debutalbum *Please Please Me*, president Kennedy mördas och den allra första James Bond-filmen har premiär. Och sedan tar det nästan 60 år för begreppet artificiell intelligens att växa och gro innan det på allvar stiger upp i det allmänna medvetandet hösten 2022 i skepnad av ChatGPT. En ganska lång groddtid, får man säga. Det nya är ju sällan så nytt som man kan luras att tro, och dagens AI-revolution ska nog snarare betraktas som kulmen på en lång evolution.

Redan på 1950-talet hade artificiell intelligens faktiskt etablerats som ett akademiskt forskningsfält, nära förknipat med utvecklingen av de första digitala, primitiva och gigantiskt stora datorerna, som amerikanska Eniac och svenska Bark – ofta kallade just ”elektronhjärnor” eftersom man föreställde sig att de skulle kunna programmeras till att tänka som människor. Men tänka kunde de förstås inte. Det människor väljer att tolka som intelligens är oftast bara resultatet av datorernas förmåga att kunna räkna oerhört snabbt. Därför passade begrepp som ”matematikmaskin” och senare ”datamaskin” bättre. De självständigt tänkande elektronhjärnorna har

länge fått förbli ren science fiction, som den superintelligenta men mentalt rubbade Hal 9000 i Stanley Kubricks klassiker 2001.

AI har med andra ord funnits med de flesta av oss under större delen av våra liv, utan att göra mycket väsen av sig. De populära dystopierna om att AI skulle komma att betyda slutet på vår kultur som vi känner den, förslava hela mänskligheten eller ta makten över våra liv har inte besannats hittills – eller? Ta upp din smarta telefon en stund, håll den i handen och titta på den ordentligt. Lägg sedan undan den på ett säkert ställe dit det är svårt att nå och undersök hur länge du kan hålla dig ifrån att kolla. En timme utan SMS? Två timmar utan mejl? En hel förmiddag utan sociala medier? Nu börjar det nog kännas lite obehagligt. En appfri dag? Grattis om du klarar det! Fundera nu på vem som äger vem. Är det du som äger mobilen, eller är det mobilen som äger dig? Vi har glidit in i ett mjukt och ofta ganska behagligt beroende av digital teknik utan att riktigt ha märkt det. Och AI finns garanterat med i bilden när så många av vardagens nödvändiga funktioner laddas ner i mobilen och förvandlar den till livets kontrollcenter.

Att både dystopier och utopier med tiden avdramatiseras och kokar ner till praktiska vardagligheter som vi sällan reflekterar över – så länge tekniken levererar – är förstås ingenting nytt. Efter den heta revolutionära upphetsningen kommer evolutionens långsamma lunk att ta över. Så har det också varit många gånger förut. Dagens nyvakna, förvirrade och väldigt högljudda AI-debatt är faktiskt

ett intressant eko av hur det har låtit vid snart sagt varje tillfälle sedan den industriella revolutionens gryning för snart 250 år sedan när en ny teknik på allvar börjat göra sig synlig: hot, risker, undergångsstämningar.

Diffus framtidsrädsla för en tämligen osorterad samling hot och risker, men även utopiska förhoppningar och himlastormande drömmier, tycks ackompanjera varje ny teknik, och inte minst de nya digitala mediernas framväxt.

Nu handlar det alltså om AI.

Himmel och helvete bor grannar när medierna ska hjälpa oss att förstå världen. Men med tiden brukar vi kunna konstatera att både hot och löften överdrivs, och när den nyaste tekniken har sjunkit in i vardagen märker vi att den akuta paniken var ogrundad. Så vad är egentligen nytt i det nya den här gången? Vad är AI? På den mediala scenen allt och inget – ett vitt tekniskt begrepp eller ett klickvänligt modeord som år 2023 kletar sig fast på det mesta, utan att betyda något speciellt. Det är ingen maskin, ingen speciell programvara, ingen viss algoritm, utan i första hand ett luddigt koncept som skrämmer och fascinerar i ungefär lika grad.

Vad vi däremot vet om stora teknikskiften i allmänhet är att ny teknik regelmässigt utvecklas för att ersätta människors arbete, och så småningom också deras intellektuella förmågor, med maskiner. Rationalisering, först inom industrin och senare på kontoren, har till exempel varit den kanske starkaste drivkraften bakom det som idag kallas för digitalisering men inleddes redan under 1950-talet och då under

► namn som automatisering och ADB. För drygt 40 år sedan var det traditionella yrkesgrupper som grafiker som fick se sina arbetsuppgifter övertas av minidatorer. Lite senare ersattes många sekreterare av persondatorn. I dag är det den medelklass med utpräglat intellektuella yrken som riskerar att drabbas i bred skala när generativ AI har lärt sig att skapa texter, bilder och filmer. Författare, journalister, konstnärer, fotografer, manusförfattare, skådespelare och regissörer med flera i de kreativa näringarna har viss anledning att känna oro.

Det är alltså inte så märkligt om ny teknik utmålats som en jobbdödare. Mera märkligt är att det långsiktiga utfallet brukar se väsentligt annorlunda ut. Ungefär lika många nya jobb i nya branscher skapas regelmässigt när maskinerna har tagit över de gamla, har det visat sig. Man ska inte heller glömma bort att tekniken i sig, även den digitala, består av produkter som genererar nya jobb i utvecklings- och tillverkningsleden. I det långa loppet och betraktad från ett flygperspektiv blir rationaliseringen därför minst ett nollsummespel för sysselsättningen, medan den förstas kan leda till svåra personliga tragedier för en del av dem som blir överflödiga. Strukturuomvandling, som den national-ekonomiska termen lyder, är ofta grym mot den som saknar rätt utbildning eller erfarenhet, särskilt när kroppsarbete har blivit allt mer sällsynt – även det ersatt av maskiner.

Men strukturuomvandlingen är också obarmhärtig mot företag, branscher och hela nationer som inte förstår att följa med

i ett avgörande teknikskifte och därför tappar bort sig i den globala konkurrensen. Fråga gärna Facit eller Nokia om den saken. Av samma anledning låter ett AI-moratorium som i panik har föreslagits av några ängsliga regeringar – och en Elon Musk av alla människor – högst osannolikt. Vad som förenar dessa många diskussioner om farorna som lurar i varje ny teknik är en generande brist på perspektiv i tid och rum. Människornas skräck för det nya och okända som tekniken kan komma att bära med sig påminner inte så lite om nyblivna föräldrar som blir rädda för sina egna barn. Plötsligt, när de börjar gå och inte alls vill uppföra sig som föräldrarna har tänkt sig, får mamma och pappa för sig att de – ve och fasa – i stället för några snälla och gulliga bäbisar har avlat fram ett gäng hemska monster, som man nu helst skulle vilja adoptera bort.

Redan när Mary Wollstonecraft satte sig ner för att skriva *Frankenstein eller den moderne Prometheus* 1818 hade hon god koll på denna märkliga psykologi. Boken handlar om hur människan i tanklöst övermod försöker skapa en ny varelse av likdelar och annan död materia – för att genast låta sig skrämmas av sin egen skapelse när den verkligen har väckts till liv av blixterna i ett kraftigt åskväder. Frankenstein vill visa vart den kollektiva ångest som brukar uppstå i ett samhälle när människan inte riktigt begriper sig på det nya och främmande, kan leda. Ett annat ord för detta återkommande fenomen är ”kontrollkris”. Sådana kriser är i regel uttryck för att en ny teknik just är på väg in för landning.

Så hur ska man då förhålla sig till de ►

**Vem vill leka
detektiv och lösa
en deckargåta?**

UNIKT KONCEPT FÖR BARN 7-12 ÅR: Digitalt författarbesök
med interaktiv deckargåta från Mysteriefabriken.

För bokning: info@mysteriefabriken.se, tel. 0730-29 81 00 www.mysteriefabriken.se

GOD JUL
alla bokälskare!

Öppna bibliotekslösningar

imCode

koha

...there would only be one candidate
The list of candidates has been infiltrated
Mainly in the Institutional Revolutionary

death
A seven word sentence.

This is the Mexican journalist Miroslava Breach Velducea's final story. She was shot eight times on March 23, 2017. Support the fight for the free word at reportrarutangranser.se

RSF REPORTRAR
UTAN GRÄNSER

EN WEBBSHOP MED
UTVALT FÖR BOKÄLSKARE
OCH LÄSVÄNNER

Bok *Utväl* FÖR BOKÄLSKARE
OCH LÄSVÄNNER
vännern

info@bokvannen.se · www.bokvannen.se

ETT BIBLIOTEK I EN RESVÄSKA

Stöd arbetet för återuppbyggnad av
barnbiblioteken i Ukraina!

Swish 1230588442 eller plusgiro 55 77 87-9

Alla pengar går oavkortat till IBBY Ukraina.
Läs mer: ibby.se/ukraina

[ibby.se/
ukraina](http://ibby.se/ukraina)

Swish
1230588442

Svensk
biblioteksförning

Svenska Barnboksakademien

IBBY
SVERIGE

International Board on Books for Young People

ST
Svenska Tidnings
Sällskapet

IKT

Uppmärksamma Förintelsens minnesdag 2024

Inför minnesdagen den 27 januari erbjuder vi en ny utskrivbar miniatyrtställning på temat barn under Förintelsen.

I vår minnesdagskalender kan du även lägga upp information om hur minnesdagen uppmärksammas på din ort.

Forum
för levande
historia

levandehistoria.se/forintelsensminnesdag

Kostnads-
fritt

Benjamin Pais och hans syster Jansje från nederländerna deporterades till Auschwitz-Birkenau den 20 november 1942. De mördades tre dagar senare.
Foto/källa: Collection Jewish Museum, Amsterdam.

► mörka undergångsvisionerna om att AI kan bli inte bara ännu en ny sorts maskinfamilj, utan en helt unik skapelse som människan inte har kontroll över och som kanske inte ens skulle uppskatta oss som art – en överlägsen intelligens som behandlar oss människor ungefär lika illa som vi själva har behandlat djuren? Scenariot är alltså inte så hypotetiskt som det kan låta. Vi lever ju redan idag i ett minst sagt intimt och symbiotiskt förhållande till datorer och mobiler. Det starka beroendet av digital teknik som successivt har utvecklats under de senaste 60 åren – teknikhistoriker talar om ”djup samhällslig rotning”, sociologer kanske om ”missbruksbeteende” – varken kan eller vill vi nog gärna bryta.

När den digitala tekniken integreras med många av våra vanligaste livsfunktioner kommer den att beröra oss på ett mycket mera grundläggande sätt än under den korta period av hype då politiker och opinionsbildare tävlar om vem som kan säga ”IT”, ”digitalisering” eller ”AI” flest gånger. Det rör sig om långsiktiga och irreversibla förändringar av kanske samma dignitet som industrialiseringen, redan djupt rotad i vanor, behov och inte minst politiska föreställningar.

Kanske är framtiden redan här, kanske lever vi våra liv i datorernas värld och våld fastän vi inte riktigt vill inse det än. Och frågan är om vi egentligen har något val. Idéhistorikern Svante Beckman, som redan för 30 år sedan hävdade att den digitala tekniken i sin egenskap av både framstegsmyt och utvecklingstvång kan betraktas som en självuppfyllande profetia, var inne på detta

spår. Beckman beskrev en symbios inte bara mellan den digitala tekniken och människan, utan mellan tekniken och själva framstegstanken. ”Utvecklingen” som vår civilisations viktigaste trosfundament behöver sådant som AI för att fyllas med meningsfullt innehåll, när vi plågas av postmoderna tvivel i klimatkrisens och det demokratiska underskottets skugga. AI behöver å andra sidan idén om ett utvecklingstvång för att komma åt framstegsvisionens obegränsade krediter: en perfekt match. Tvivlar vi på AI så tvivlar vi därmed på utvecklingen själv och dömer oss till evigt utanförskap.

Mellan tekniken och samhället råder ”komplex interdependens”, ett invecklat ömsidigt beroende där det blir ganska meningslöst att försöka reda ut vad som är hönan och vad som är ägget. Den nyligen bortgångna franske tekniksociologen Bruno Latour har till och med hävdad att hela denna dikotomi är konstgjord. Tekniken är i själva verket samhället som har gjorts hållbart: ”den är samhället i sin hårdhet”. Med dessa två meningar bryter Latour ner hela barriären mellan teknikens värld och människans – de är i själva verket två sidor av samma sak, oskiljaktiga. Att AI i praktiken redan har blivit en grundläggande och omistlig förutsättning för en hel rad olika branscher, liksom det faktum att en del av lösningen på många av vår tids stora utmaningar stavas just AI, tycks bekräfta hans teser.

Till exempel används AI-baserad teknik för att bekämpa klimatförändringar genom att förbättra energieffektiviteten och förutsäga naturkatastrofer. Inom ►

► medicinen utnyttjas AI för att utveckla effektivare behandlingar och att diagnostisera sjukdomar. I jordbruket hjälper AI till att optimera skördar och säkra livsmedelsförsörjningen för nya generationer. På transportområdet kan AI minska trafikstockningar och göra vägarna säkrare. Med mera. Kanske borde vi intressera oss lite djupare för dessa gråa, vardagliga AI-nyttor snarare än att förfasas över de dramatiserade och sensationsdrypande larmrapporter som just nu verkar ha en förmåga att dominera samhällsdebatten. Denna senaste skrämsel har tyvärr förstärkts av att vi så lätt låter oss förhäxas av själva ordet "artificiell intelligens" och dess potentiellt hotfulla innebörd. Därför vore det heller ingen dum idé att helt sluta prata om AI som något med ett eget liv och i stället fokusera på de praktiska tillämpningarna. För bibliotekens del borde de vara många. Här är några exempel:

◆ **Metadata:** med hjälp av maskin-inlärning kan datorer svara för grundläggande katalogiserings- och klassificeringsarbete och därmed frigöra mänsklig arbetskraft till andra uppgifter.

◆ **Bestandsplanering:** "smarta" bokhyllor kan hålla koll på sina egna bestånd, genomföra inventeringar och även öppna för det som kallas för kaoslagring.

◆ **Informationssökning:** med nya AI-baserade verktyg blir det möjligt att söka information i flera databaser samtidigt och hitta samband på djupet mellan olika artiklar.

◆ **Textinnehåll:** Biblioteken sitter genom sina samlingar på enorma datamängder som med AI-stöd kan bli råvaran

för att bygga nya både offentliga och privata tjänster.

Sedan återstår förstås de riktigt knepiga och grundläggande frågorna: hur ska biblioteken hantera den snabbt växande floden av AI-genererade texter, rörliga bilder och annat "icke-mänskligt" innehåll? Vad är egentligen ett verk? Spelar det någon roll om god läsning har skapats av en människa eller en maskin, och kan en artificiell intelligens få Nobelpriset i litteratur?

Nominera till Svensk biblioteksförerings styrelse

Nu kan du lämna förslag på kandidater till uppdrag i föreningen.

Du kan föreslå personer till styrelsen, lekmannarevisorer och valberedning. Lämna ditt förslag senast 21 januari via den här länken: <https://nominera.se/svbib>

Det är årsmötet som väljer kandidater efter förslag från valberedningen. Årsmötet äger rum 15 maj.

Svensk
biblioteksförning

Utväلت från nätet

Missa inga nyheter. **Biblioteksbladet.se** uppdateras dagligen med material som inte trycks i papperstidningen.

Inte tandlöst!

Utredningen om samverkansmodellen skulle innehålla förslag om att säkra armlängds avstånd. Men betänkandet kallades tandlöst när det kom. Utredaren Mats Svegfors biter tillbaka.
Nyhetsartikel
24 oktober.

En inställd kongress är också en kongress

BIBLIOTEKSBLADET skickar journalisten Martin Schibbye till Dubai för att skriva om platsen där den internationella biblioteks federationen Ifla valt att förlägga nästa års världskongress, Wlic. Reportaget handlar om ett land som månar om litteratur, bygger

palatsliggande bibliotek – och kränker mänskliga rättigheter.

Bland annat är homosexualitet förbjudet och därför har Ifla accepterat att nästa års Wlic-kongress inte ska innehålla programpunkter med hbtqi-tema.

Reportage 17 oktober.

FRÅN NÄTET

Foto: Julia Lindemalm

Miss Shameless och Lady Busty.

»Det vi gör behövs«

UNDER DET senaste året har dragartisters sagostunder för barn blivit rikspolitik – i Sverige och andra länder.

– Grunden ligger i homofobi och transfobi, säger Miss Shameless och Lady Busty när Biblioteksbladet träffar dem på Helsingborgs stadsbibliotek där de har läst för en grupp 4–7-åringar.

De anser att desinformation utgör källan till hatet och hoten de mött och att stämningarna förstärks av politiker som bekräftar negativa föreställningar om dem.

–Varför tar inte politiker ansvar?

Intervju 15 november.

1/1 2024

NY LAG TRÄDER i kraft i den amerikanska delstaten Illinois som innebär att folk- och skolbibliotek riskerar att förlora sin finansiering om de förbjuder böcker.

Lagen är framdriven av delstatens guvernör som en reaktion mot andra delstatspolitikerna försök att bannlysa böcker.

Artikel 1 november.

Foto: Ukrainas biblioteks förenig

FÖRSLAG från Lars Ilshammar: "high commissioner" för stöd till krigsdrabbade bibliotek i Ukraina.
Artikel 6 november.

Trivs inte på bibliotek.

Liten risk för vägglöss

LARMEN OM vägglöss spred sig till biblioteken. Först slog en besökare larm på högskolans bibliotek i Gävle. Sedan påträffades skadedjuren på ett bibliotek i centrala London. Men risken för att vägglöss ska få fäste på bibliotek är liten. Det är visserligen inte omöjligt att en lus gömmer sig i en bok som ligger på nattduksbordet och sedan förs med till biblioteket när boken lämnas tillbaka, förklarar Thomas Persson Vinnersten, biolog och skadedjursexpert på Anticimex.

– Sätter du dig då och läser den boken på biblioteket finns en liten risk att lusen kan komma på dig. Och risken finns att vägg-lusen som liftar med boken kommer med hem till någon annan och får fäste där, säger han.

– Men det är inte så sannolikt att de skulle sprida sig på ett bibliotek, där kommer den nog att torka ut och dö.

Det finns heller ingen anledning att oroa sig för att få med vägg-löss hem från biblioteket, försäkrar Thomas Persson Vinnersten.

– Nej, man behöver inte oroa sig för att låna hem böcker. Vi har inga sådana fall.

Nyhetsartikel 2 november.

Instagramsuccé kan bli tv-serie

SKETCHERNA OM och av personalen på Degerfors bibliotek har gjort stor succé på Instagram. Just nu förs förhandlingar med ett produktionsbolag om att göra en tv-serie.

– Det är klart att det skulle betyda mycket för mig, säger bibliotekarien Robin Karlsson som ligger bakom det uppmärksammade Instagramkontot.

Hans egna förebilder är Monty Python, *Seinfeld*, *Macken* och *Ulveson och Hergren*.

– Jag har alltid trivts på bibliotek men jag brukar vara ärlig med det, att det är det jag gör med kontot som är min passion, säger han.

Reportage 20 oktober.

Foto: Martin Röshammar

Hon varslades första dagen på nya jobbet

ANNA HED SÖKTE sig till sjukhusbiblioteken i Sörmland eftersom verksamheten ligger i framkant, både med sökkupdrag och i arbetet med kliniska bibliotekarier. Men första dagen på jobbet i augusti, fick hon en kalldusch. Hon fick reda på att hon skulle varslas. Regionens ekonomi krisar och en åtgärd är att stänga sjukhusbiblioteken i Nyköping, Katrineholm och Eskilstuna.

– Det är en absurd situation som

jag aldrig hade kunnat föreställa mig. Det är jättekonstigt att lära sig nya rutiner samtidigt som man är väldigt medveten om "sist in först ut", säger hon.

Regionen, som ser ut att gå mot ett minusresultat på 1,2 miljarder kronor 2023, räknar med att spara 2,5 miljarder kronor per år genom att lägga ned biblioteken och krympa personalen från sju till tre bibliotekarier.

Nyhetsartikel 31 oktober.

Vi vill inte att unga människor ska växa upp utan att förstå digital utveckling. Vi vill inte heller att de växer upp utan läsning. De förstår själva att båda behövs.

På en tågresa på väg hem från Skåne funderar jag på hur AI kommer att påverka biblioteken och vår syn på läsning. I DN skriver Lisa Magnusson

en krönika om AI (4/11–23). Hon menar att AI ger henne samma känsla som att simma med späckhuggare, allt hon kan tänka på är det hisnande bråddjupet under dem.

Samtidigt plockar regeringen bort digitala verktyg från förskolan, och har en retorik där böcker ställs mot digital kompetens. Vem ska rädda oss från det bråddjupa om vi inte rustar kommande generationer med kompetens för att behärska AI? De som går i skolan nu ser AI utvecklas i samma takt, eller kanske till och med snabbare, än de själva. För de allra minsta kommer AI att vara en självklarhet, de kommer inte att ha ett före och efter, bara ett nu.

JAG DÄREMOT, tillhör den generation som ligger steget efter i den digitala utvecklingen. På mitt besök i Skåne deltog jag bland annat i 25-årsjubileet av Skolbiblioteken i Syd. Där lyssnade jag till Olof Sundin, professor i biblioteks- och informationsvetenskap, som hade en tankeväckande föreläsning om en annan 25-åring – Google. Han jämförde Google med ChatGPT och pekade på att en stor skillnad mellan de båda är att Google ger oss ett brett urval av information som vi själva

kan välja bland, och därmed kan vi också granska källorna. ChatGPT ger ett svar, baserat på sannolikhet utifrån den data som verktyget har tillgång till, utan att redovisa vare sig källor eller hur det kom fram till just det svaret. Jag visste inte det och dessutom förfasas jag över att det är så.

Vi behöver inte ställa böcker mot digitala verktyg, unga människor ser själva att båda behövs. Det blev tydligt för mig när jag var statssekreterare på utbildningsdepartementet och deltog i ett möte med regeringens funktionshinderdelegation på temat utbildning. Representerer för organisationen Unga med synsättning lyfte att de hade svårt att få möjlighet att lära sig att läsa och skriva punktskrift i skolan. När en allt större del av samhället är röststyrtd bedömde skolorna att det inte är meningsfullt att lägga resurser på att låta eleverna också få lära sig punktskrift. Unga med synsättning argumenterade väl för att lyssna på något via en taltjänst inte är samma sak som att läsa en fysisk bok.

VI VILL INTE ATT unga människor växer upp utan läsning. Men vi vill heller inte att unga växer upp utan att åtminstone förstå lite mer av det hisnande bråddjupet under oss än vad jag gör. Och jag tror det görs bäst genom att använda digitala verktyg i en pedagogisk miljö, där barnen lär sig att förstå algoritmer och att kritiskt granska och diskutera det de upplever. Där har skolan, men också bibliotekarierna på lärosäten och folkbibliotek, en viktig roll för att göra alla generationer, unga som gamla, mer medvetna om den stora kraft som växer i det bråddjupa.

Helene Öberg är Svensk biblioteksförnings ordförande.

HELENE
ÖBERG

—
OM VIKTEN
AV ATT
FÖRSTÅ
KRAFTEN
I AI

Nytt från Hillel-förlaget vintern 2023/24

Shabbes i Sörby
av Gerd Juvin & Malin
Norrby. Ill: Ida Björs

Det är 1950-tal och tioåriga Gerd från Malmö har sommarlov. Hon och lillebror Jan åker tåg till Järvsö och tillbringar sommaren hos mormor Rebecka och morfar gårdafarihandlaren Simon på bondgården i Sörby. En berättelse om shabbat, vänskap och livet förr. 6-9 år.
Nov. 2023

Simcha
av Rose Lagercrantz
Ill: Rebecka Lagercrantz

Glada högtider är centrala i denna bok som utspelar sig i Stockholm. Anna gifter sig och blir mamma till Max. Genom Max milstolpar utforskar Anna sin judiska identitet. Boken innehåller också berättelsen uttaget ur Egypten återberättad för barn. 9-12 år.
Dec. 2023

Barnens judiska sångbok
av Mirjam och Martin
Charas-Östergren
Ill: Nakima Ackerhans
Schreiber

Uppföljaren till succén Barnens judiska år!
Traditionella judiska sånger på svenska, hebreiska, jiddisch och judeo-spanska. QR-koder leder till inspelningar av sångerna.
Mars 2024

Hillel-förlagets böcker finns att köpa i nätbokhandeln.

LIVFULL OCH OMVÄXLANDE

Genomtänkt inredning, former, utrymmen och material som stöder multifunktionell användning!

EN SLIPAD DIAMANT

Många år av utvecklingsarbete har förenats i design och hållbara material samt med hänsyn till kundernas önskemål.

Vi är Nordeuropas största tillverkare av bokbussar med nästan 60 års erfarenhet och 700 tillverkade bokbussar.

TA KONTAKT

Försäljningschef
Janne Rantanen
+358 44 566 0308

KIITOKORI OY
PB 22, 47401 Kausala, Finland
www.kiitokori.fi

KIITOKORI
SPECIAL VEHICLES

NEX BRITANNICA

Upptäck det engelskspråkiga uppslagsverket Britannica i
NE:s utbud för bibliotek.

Läs mer på [NE.se](https://www.ne.se)